

INTVS MONACHI, FORIS APOSTOLI»

De Archiabbatia Ottiliensi eiusque historia (39)

4.12.2.4. De dissensionibus cum Protestantibus (3)

In Germaniā imperiale officium coloniale rixas componendas initiare conatum est, sed primo semet ipsum immiscere noluit. Itaque eius secretarius statūs Vilelmus Henricus [*Wilhelm Heinrich*] Solf¹ se convertit unā ex parte ad Coloniensem Praelatum Franciscum Carolum [*Franz Karl*] Hespers,² qui communicationem atque intercessionem ex parte catholicā susciperet, quā in re Aloisius zu Löwenstein, praesidens «Germanici diei catholicorum» atque legatus factionis, quae dicebatur «Centrum», eum adiuvit, alterā ex parte ad iudicalem consiliarium superiorem Berner, qui pertinebat ad Berolinensem Societatem Missionariam atque hōc munus ex parte protestanticā susciperet.

Hunc in modum inter varios participes frequens commercium epistulare atque disputatio fusa huius problematis multiplicis instituebatur. Hac communicatione - etiam intentis colloquiis privatis - argumenta invicem prolata exhibebantur, quae quidem, quod attinet ad opprobria de eventibus, quae usque tunc acciderant, et ad responsa explicationesque, saepe iterabantur, sed etiam propter eventūs progredientes ampliabantur, et quae interdum erant principalia, cum ageretur de causis dissensionum earumque sequelis.

Postquam Carolus Axenfeld iam in fine anni 1912¹ apud gubernatorem Germanicae Africae Orientalis, Henricum Schnee, de contractūs violatione Benedictinorum questus est³ et haec querimonia scilicet etiam ad imperiale

1 Vilelmus Henricus Solf (1862-1936) primo philologiae orientali studuerat, deinde iurisprudentiae. Anno 1896° sectionem colonialem officii externi intravit, anno 1898/1899 iudex districtus in urbe Daressalamensi erat. Annis 1900° usque ad 1911um munere primi gubernatoris in insulis Samoa functus est. Mense Decembri a. 1911ⁱ Vilelmus Henricus Solf secretarius statūs redditus est praepositus imperialis officii colonialis, sed mense Decembri a. 1918ⁱ ab hōc munere se abdicavit.

2 Franciscus Carolus Hespers (1846-1915) theologiae, historiae atque geographiae studuerat et anno 1870° sacerdotio auctus est. Erat Coloniae vicarius capitularis atque consiliarius spiritalis. Praeterea erat praesidens Consociationis Africanae Catholicorum Germanicorum atque sodalis fundator Germanicae Societatis Colonialis.

3 *Cfr* epistula Caroli Axenfeld diei 18 m. Oct. a. 1912 (ASO, Z.1.07), quā opprobria postea quōque iterum iterumque iterata erga episcopum Thomam Spreiter Benedictinosque iam protulit et hic quōque iam de «bello aperto missionum» locutus est. Haec querimonia missa etiam in epistulā Henrici Schnee die 15 m. Ian. a. 1913 ad Thomam Spreiter directa (ASO, Z.1.07) commemoratur, quā gubernator episcopum rogavit, ut commentarium

officium coloniale pervenerat,⁴ mense Februario anni 1913ⁱ secretarius statūs illius imperialis officii colonialis Villelmus Henricus Solf Praelatum Franciscum Carolum Hespers adiit eum rogans, ut his in dissensionibus apud institutiones ecclesiasticas, ad quas haec res pertineret, intercederet.⁵ Hic iam satis manifestum quōque est Villelmu Henricu Solf disputationem publicam dissensionum non probavisse, cum secundum eius sententiam hunc in modum reconciliatio inter rixantes difficilior redderetur.⁶ Hāc opinione Villelmus Henricus Solf - ut apparuit - utique recte iudicaverat.

Cum Villelmus Henricus Solf intercessionem desideraret, Franciscus Carolus Hespers statim ad Abbatem Norbertum Weber se convertit, qui Superior generalis Congregationis Ottiliensis explanationes amplas de condicione rerum ipsi daret. Hōc tamen Norbertus Weber illo temporis momento nondum facere valuit, quia sibi - uti dixit - totus conspectus rei adhuc deesset, cum materiae necessariae ex Vicariatu nondum allatae essent.⁷ Abbas ergo quoad commentarium officialem primo se retinuerat. Tamen non solum Franciscus Carolus Hespers ex parte catholicā in hanc quaestionem incubuit, sed etiam Aloisius zu Löwenstein ad dissensiones solvendas commercium

propriū de hac re scriberet. Hunc commentarium vere prolixum Thomas Spreiter die 18 m. Mart. a. 1913 exaravit (ASO, Z.1.07).

- 4 Etiam iudicialis consiliarius superior Berner Berolinensis Consociationis Missionariae epistolā die 9 m. Dec. a. 1912 ad imperiale officium coloniale datā se converterat. Ibīdem sollerter protulit principia ab episcopo exhibita, cum propositum contractūs solveret, «*esse magnum atque serius periculum pro prosperitate regionis tutelarīs*», cum secundum sententiam, quae est «*pacta sunt servanda*» progrediendum esset. Scitū dignum est Bernerum quoad contractum anni 1910ⁱ hic adnotavisse illum contractum «*statim practice affirmatum esse*». Hunc in modum scilicet perceptionem Caroli Axenfeld sequitur, cui tamen fundamentum iuridicum non erat.
- 5 Cfr epistula Villelmi Henrici Solf die 4 m. Febr. a. 1913 ad Franciscum Carolum Hespers data (ASO, Z.1.07).
- 6 Cfr epistula Villelmi Henrici Solf die 4 m. Febr. a. 1913 ad Franciscum Carolum Hespers directa, ubi scripsit haec: «*Pro dolor ex parte Berolinensis Consociationis Missionariae forum publicum rixis exortis iam occupatum est.*» - De hac re cfr supra index symbolarum in actis diurnis divulgatarum, quae a Protestantibus instigata erant.
- 7 Vgl. epistula Norberti Weber die 13 m. Febr. a. 1913 ad Franciscum Carolum Hespers directa (ASO, Z.1.07). - Tamen Norbertus Weber sub fundamento explicationum, quas a P.re Severino Hofbauer acceperat, existimavit «*rem non omnino ita se habere, ut Missio Berolinensis eam exhibet.*» Eius iudicium principale in eo constat «*ex parte protestantica imprimis agi de apparitione alicuius magnae instigationis in Germania instituendae.*» (Textus originaliter Theodiscus).

epistulare amplum habuit cum Abbate Norberto Weber, cum Carolo Axenfeld, cum episcopo Thoma Spreiter et cum P.re Cyrillo Wehrmeister, qui ex mandato Abbatis sui in hac re versabatur.

Eā de causā scitū quōque dignum est commercium cogitationum deliberationumque inter P.rem Cyrillum Wegrmeister⁸ et P.rem Amandum Acker illius temporis praepositi provincialis Patrum Spiritūs Sancti, qui ipse diu in Africā Orientali missionarius operatus erat,⁹ de fundamentali problemate contractuum ad terminos spectantium et de causis, quibus Berolinensis Consociatio Missionaria illuc ducta est, ut rixam cum Benedictinis publice dilugarent. Hōc in conexū P. Cyrillus Wehrmeister suspicatus est profundiorē causam totius rei sitam esse in generali condicione Berolinensis Consociationis Missionariae, cum eādem enim et inopiā pecuniariā et inopiā hominum laboraret et itaque timeret, ne ab catholicis superaretur.¹⁰ Eā de causā Berolinenses omni vi terminos desiderare, qui eis quam opportunissimi essent. Ut hunc scopum perpetrarent, laesionem contractūs¹¹ esse ansam aptam.¹² P.

-
- 8 Causa huius commercii erat quaestio P.ris Amandi Acker, quā de materiis interrogavit, quibus testificabatur Protestantes in territorium catholicum se inseruisse. Abbate Norberto Weber rogante P. Cyrillus Wehrmeister in hanc rem incubuit atque nonnulla indicia exhibuit, de quibus tamen noluit eādem illo tempore iam publice adhiberi. Cfr epistula Cyrilli Wehrmeister die 25 m. Mart. a. 1913 ad Amandum Acker directa (ASO, Z.1.07).
- 9 Coniunctio missionariorum Ottilianorum cum Patribus Spiritūs Sancti atque cum P.re Amando Acker iam ab primo conamine missionario Ottiliensi erat vere bona. Cfr supra cap. 2.1.3.3.3.
- 10 Cfr epistula Cyrilli Wehrmeister die 25 m. Mart. a. 1913 ad Amandum Acker data (ASO, Z.1.07).
- 11 Hōc locō Cyrillus Wehrmeister adhuc scripsit «*contractūs laesionem, quae dicitur*».
- 12 Revera in relationibus officialibus (plus minusve internis) Berolinensis Consociationis Missionariae de illa inopia pecuniae atque hominum iterum iterumque sermo est. Inde concludi potest thesim Cyrilli Wehrmeister saltem partim non falsam fuisse. - Cfr ex. gr. Missions-Berichte der Berliner Missionsgesellschaft 43, 1913, p. 22; Sondernummer der Berliner Missionsberichte über die Dezemberversammlungen 1913, p. 15; Jahresbericht der Berliner Missionsgesellschaft 90, 1913 (Juni 1914), p. 2; Karl AXENFELD: Berliner Missionsarbeit in Deutsch-Ostafrika nach zwei Jahrzehnten. In: Missions-Berichte der Berliner Missionsgesellschaft 43, 1913, p. 151, ubi agitur de «*praesenti indigentia insustentabili*» scholarum; p. 153, ubi rogatur, ut «*adiumentum ex patriā large fluat*». - Karl AXENFELD: Der Vertragsbruch der Benediktiner in Deutsch-Ostafrika. In: Evangelische und katholische Mission in den deutschen Kolonien. Berlin 1913, pp. 11 sq. Hac oratione publica habita problema pecuniarium clare pronuntiavit, cum in comparatione cum missione catholiciā diceret «*(missiones) euangelicas saepe ... vix sustentari*» posse, atque continuavit: «*Hic decreta atque protestationes auxilium non*

Amandus Acker quaestionem aliquatenus extendit, cum asseveraret Protestantes talibus actionibus tantummodo assequi velle, ut se eiusdem iuris statūsque esse ac catholicos agnoscerentur.¹³

Cyrillus Wehrmeister atque Amandus Acker praeterea quaestionem quōque tractant, num contractūs terminorum in regione missionariā inter Protestantes atque catholicos omnino essent iungendi. Magni momenti argumentum, quod Cyrillus Wehrmeister hic profert, est in eo, quod in disiunctionibus regionalibus factis problemata, quae deinde exoriuntur, praevideri possunt.¹⁴ Nam sic denuo ad principium in bellis religiosis exortum reditur, quod est «cuius

ferunt, hic tantummodo actio largae diuturnaeque voluntatis sacrificandi adiuvat.» (Textus originaliter Theodiscus). Scitū dignum etiam est Carolum Axenfeld eodem loco, ut gaudium pecuniae dandae incitaret, protulisse missionem catholicam «*ingenti et de anno in anno crescente evocatione pecuniae hominumque in coloniis Germanicis extendi*» (p. 11). (Textus originaliter Theodiscus). Hanc perceptionem idem ex condicione aemulationis verisimiliter habuit. Cum autem ex. gr. tota historia atque progressus Benedictinae missionis Ottiliensis aspicitur, apparet missionem quōque catholicam iisdem inopiis laboravisse. Significans pro hac condicione est commercium epistulare Superiorum missionariorum, quo variis temporibus atque ad varios homines directo iterum iterumque sententia invenitur haec: «*Mihi desunt Patres atque pecunia*». Sed etiam epistulae Superioris generalis indicant eum saepe nescivisse, quomodo pecuniam pro missione conquireret.

- 13 Cfr epistula Amandi Acker die 12 m. Apr. 1913 ad Cyrillum Wehrmeister directa (ASO, Z.1.07); epistula Amandi Acker die 25 m. Maii a. 1913 ad Cyrillum Wehrmeister missa (ASO, Z.1.07). - Haec perceptio P.ri Amandi Acker quadamtenus comprobari videtur, cum Carolus AXENFELD: Der Vertragsbruch der Benediktiner in Deutsch-Ostafrika. In: Evangelische und katholische Mission in den deutschen Kolonien. Berlin 1913, p. 11 protulit eisdem condicionibus ac praesentibus post decennium «*potestatem omnes alias superantem [...] ecclesiam Romanam*» fore, et perrexit: «*Hic intentiones protestanticae, nationales politicaeque maximi valoris in discrimine versantur.*» (Textus originaliter Theodiscus).
- 14 Cfr epistula Cyrilli Wehrmeister die 15 m. Mart. a. 1913 ad Amandum Acker data (ASO, Z.1.07). Sed Cyrillus Wehrmeister primo in argumentatione suā nondum satis certus est, cum putaret separationem in districtūs speciales per se non tam malam esse. Intra se praeterea interrogavit, num inter contractūs perpetuos atque temporales distingui posset, quia fieri posse deberet, ut conventio de singulis campis operatorii institueretur. - Epistulā autem suā die 9 m. Apr. a. 1913 ad Amandum Acker directā (ASO, Z.1.07) ad conclusionem pervenerat contractūs quōque temporales non esse opportunos, cum progressui naturali generaliter contractūs non vere esse utiles.

regio, eius religio». ¹⁵ P.ri Amando Acker etiam hac in quaestione erat similis opinio ac Cyrillo Wehrmeister, sed etiam hic paulo amplius progrediebatur et opinionem suam variis argumentis clariorem reddidit. ¹⁶ Nam generaliter terminorum contractūs cum Protestantibus repudiavit, cum iisdem principium debilitaretur, quo dicitur soli ecclesiae catholicae ius euangelii praedicandi esse. ¹⁷ Praeterea etiam contractus quidam temporalis, cum argumentum pacis religiosae adhiberetur, significaret fieri posse, ut in perpetuum quōque regio quaedam renuntiaretur. Sed ex principio atque generaliter propter mandatum biblicum missio certarum regionum certorumque populorum renuntiari non licere. ¹⁸ Praesertim scitū dignae sunt difficultates practicae, quae ex separatione strictā exorirentur et quas P. Amandus Acker demonstravit. Nam secundum gardūs quattuor puncta magni momenti attulit: primo tali separatione regionali conscientiae libertas indigenarum coarctetur (quia non libere eligere possunt), deinde eis ius libertatis demigrandi demitur, cum alteram confessionem suscipere deberent, si in aliam regionem transmigrarent. Praeterea - quod secundum P.rem Amandum Acker etiam respiciendum est - Europaeis alicuius certae regionis confessionalis ius coartatur, quo operarios indigenas sine respectū fidei confessionisque acquirere possunt, et denique, quia Vicarius Apostolicus officium suum non solum in indigenas explet, sed etiam in Europaeos, etiam pro Europaeis difficultates exoriuntur, cum ut catholici sive Protestantes in regione alterius confessionis vivunt. ¹⁹ His deliberationibus practicis manifestatur ex strictis separationibus regionalibus celeriter novae - et fortasse vehementiores - difficultates exoriri. ²⁰ Sed secundum perceptionem Protestantium, imprimis Berolinensis Consociationis Missionariae, talia problemata non exstabant, saltem éadem publice non proferebantur.

15 Idem argumentum exhibuit Cyrillus Wehrmeister in epistolā suā die 29 m. Maii a. 1913 ad Carolum Axenfeld directā (ASO, Z.1.07) insimul dicens seiunctionem inter confessiones non iam ad tale punctum perveniri licere.

16 Cfr. epistula Amandi Acker die 12 m. Apr. ad Cyrillum Wehrmeister directa (ASO, Z.1.07).

17 Talis opinio illo tempore adhuc satis dissipata erat.

18 P. Amandus Acker hōc locō concedit Protestantes quōque hōc principium sequi.

19 Josef SCHMIDLIN: Wie ist ein friedliches Nebeneinanderwirken der katholischen und protestantischen Missionen in den Kolonien möglich? In: Zeitschrift für Missionswissenschaft 3, 1913, p. 197 etiam animum in haec problemata advertit.

20 P. Amandus Acker generaliter cogitandi modum severiorem habuisse videtur, cum enim dicat pugnam aliquando prorumpere debere «*et quo celerius eo melius*» (epistula Amandi Acker die 12 m. Apr. a. 1913 ad Cyrillum Wehrmeister directa (ASO, Z.1.07)).

Dum in Germaniā varios contactūs iungi incipiuntur, ut conspectus quidam de singulis punctis rixae acquiratur atque solutioni cuidam problematis appropinquetur,²¹ in Africā Orientali progressus rerum continuabatur, quo quiddem relatio inter Berolineses atque Benedictinos non meliorabatur. Iam cum Carolus Axenfeld inter iter suum visitationis adhuc in Africā Orientali versabatur, proposito contractūs anni 1910ⁱ soluto et scholis apud principes Makua atque Undole conditis excitatus motionem ad bellica arma paranda²² contra Benedictinos proclamaverat atque postulaverat, ut «scholae tutelares resistentiaeque»²³ sic dictae conderentur, id est ut in ipsā propinquitate Benedictinarum scholarum iam exstantium vel recenter conditarum protestanticae scholae aemulae instituerentur.²⁴ Hanc vero cohortationem Protes-

21 Die 25 m. Mart. a. 1913 ex. gr. P. Cyrillus Wehrmeister ad Carolum Axenfeld se converterat (ASO, Z.1.07) - verisimiliter Noberto Weber rogante - atque eum rogaverat, ut nonnullis in quaestionibus ipsi explicationes quasdam praeberet. Tamen Carolus Axenfeld demum die 24 m. Maii a. 1913 ei respondit (ASO, Z.1.07), postquam Cyrillus Wehrmeister eidem die 13 m. Maii a. 1913 alteram epistulam misit (ASO, Z.1.07), qua quaedam explanationes continebantur. Argumentum Caroli Axenfeld, cur modo tam redardato ad epistulam P.ris Cyrilli Wehrmeister responderet, erat se hominibus privatis nullas explicationes officiales praebere.

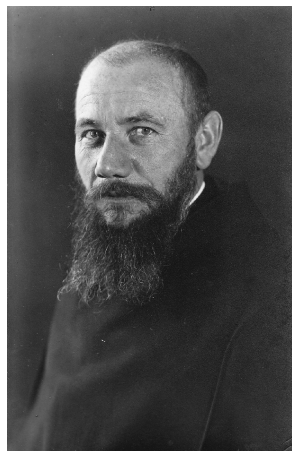
22 Vocabularium bellicum praeter alia imprimis in «Relationibus missionariis Berolinensis Consociationis Missinoariae» (Missionsberichte der Berliner Missionsgesellschaft 43, 1913) conspicuum est. Ibidem primo p. 27 dicitur agendi modo Benedictinorum «*apertum bellum missionum indictum*» esse. Berolinensi Missioni hoc significat sibi modo offensivo agendum esse (p. 28): «*Si diutius armis solum paratis stamus atque progressui Benedictinorum spatium praebemus, denique omnis libertas movendi nobis coercebitur.*» Sed talis declaratio voluntatis non sufficebat, cum legerentur haec: «*Seriā condicione permotus inspector Axenfeld paroechias synodae Hehe ad arma convocavit. Missionariis Neuberg, Schwellnus, Hahn atque Gröschel ducentibus greges Christianorum ad terminos regionis nostrae exierunt et ibidem scholas condiderunt, ut territorium nostrum contra viconos Benedictinos tuerentur.*» (p. 28) Hic modus progrediendi videbatur necessarius, quia «*in belli gerendi loco omnis cunctatio effectum perniciosum habet*» (p. 28). Et denique: «*Missio est pugna expugnationis. Est ita, tamquam Deus a nobis postulat, ut laete vexilla nostra ulterius portemus neque in modo defensivo nos contineamus.*» (p. 28) (Textūs originaliter Theodisci). - De «bello aperto» sermo est etiam in symbola, quae est KARL AXENFELD: Ist friedliches Nebeneinanderarbeiten mit der römischen Mission möglich? In: Allgemeine Missionszeitschrift 40, 1913, p. 34.

23 «Schutz- und Trutzschulen».

24 *Cfr* Jahresbericht der Berliner Missionsgesellschaft 89, 1912 (Mai 1913), pp. 104, 106; Missions-Berichte der Berliner Missionsgesellschaft 43, 1913, p. 28; Der Missionsfreund 68,2 (Febr.) 1913, p. 16; KARL AXENFELD: Berliner Missionsarbeit in Deutsch-Ostafrika nach zwei Jahrzehnten. In: Missions-Berichte der Berliner Missionsgesellschaft 43, 1913,

tantes Africani magno impetū secuti sunt. Uti iam commemoratum est, ad tales foundationes etiam pertinebat schola quaedam in fluminis insula Kikodja, quam missionarius protestanticus Villelmus Hahn instituterat. Videtur autem idem in discipulis «inveniendis» satis violenter progressum esse. Sed insula Kikodja secundum contractum anni 1909ⁱ ad regionem Benedictinorum pertinebat.²⁵

Haec erat solum una ex causis - praeter alias²⁶ -, cur Benedictini inde a statione Kwiro proficiscentes magis in occidentem progredi constituerent. Hōc consilium eos in regionem Masagati appellatam duxit, quae in districtū Ulanga in septentrione fluvii Ruhudje sita est. In initio mensis Maii itaque P. Theodosius Schall a statione Kwiro in regionem Masagati emissus est,²⁷ ut ibi in possibilitates inquireret, quibus scholae stationesque conderentur.²⁸ Quod autem Benedictini omnino illuc se extenderent, cohaerebat cum illius regionis sultano Soliambingo, qui iam antea rogaverat, ut scholae catholicae apud ipsum instituerentur. Sed Benedictini illo tempore

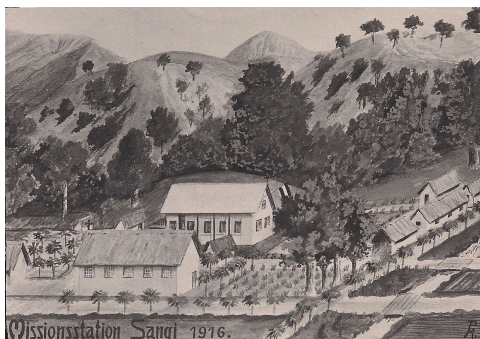

P. Theodosius Schall.
[ASO, Archivum imaginum.]

p. 152.

- 25 Secundum propositum contractūs anni 1910ⁱ haec insula iterum ad territorium Berolinensium pertinuisset. Sed ille contractus non ratus habebatur atque insuper a Benedictinis solvebatur,
- 26 Ad tales causas etiam pertinebant generaliter illae «scholae tutelares resistentiaeque» atque progrediendi modus in illis instituendis, sed etiam Protestantium publici impetūs accumulati contra Benedictinos. Cyrillus Wehrmeister hos sensūs aliquando verbis expressit his: «*Patres se concitados senserunt*» (epistula Cyrilli Wehrmeister die 17 m. Maii a. 1913 ad Aloisium zu Löwenstein directa (ASO, Z.1.07)).
- 27 Hōc consensū episcopi factum esse apparet ex eius epistolā die 18 m. Mart. a. 1913 ad stationem Kwiro missā (ASO, Z.1.07).
- 28 Cfr Chronik Kwiro, 3.3.1913 (ASO, Z.2.1.02); Chronikbriefe Kwiro Ian./Mart. 1913: «*Hōc iter acceleratum fit in conexū cum Protestantium motione ad arma paranda iuxta terminos nostros.*» (ASO, Z.2.1.02) (textus originaliter Theodiscus); Chronikbriefe Kwiro Apr./Mai. 1913 (ASO, Z.2.1.02), quibus etiam longior relatio de initiis in regione Masagati continetur; Theodsius SCHALL: Sangibericht, März 1916 (ASO, Z.1.07), quā in relatione de toto progressū in regione Masagati et de eius difficultatibus fusius refertur.

eius desiderium propter situm regionis non expleverunt. P. Theodosius Schall in itinere suo viderat territorium scholis stationibusque protestanticis non esse occupatum,²⁹ quā de causā iam inter hōc iter complures scholas

*Statio missionaria Sangi
anno 1916 delineata.
[ASO, Archivum imaginum.]*

condidit.³⁰ Praeterea putavit se iam locum ad stationem missionariam condendam invenisse, id est in loco Loamate, ubi indigenis assentientibus foundationem faciendam praeparavit. In fine mensis Martii P. Theodosius ad tempus in stationem Kwirot revertit, ut subsidia acquireret, et die 7° m. Aprilis denuo in regionem Masagati profectus est, ut ibidem definitive stationem conderet atque ut ipse ibi maneret. Interea autem Missio Berolinensis, postquam missionarii protes-

tantici de scholis Benedictinis conditis certiores facti sunt, etiam in regionem Masagati se contulit et inde ex statione Lupembe scholas aemulas instituit.³¹ Hae vero actiones imprimis missionario Iohanni Kallweit³² traditae

29 Sed - ut in relationibus suis dixit - iuxta terminum pristinum regionis Benedictinae nonnullas scholas protestanticas vidit.

30 Tamen etiam hac occasione Benedictini postulaverunt, ut sultanus desiderium suum scholarum catholicarum in Germanicā statione militari comprobandum curaret.

31 In epistulis chron. Kwirot Apr./Mai. 1913 refertur sultanum Soliambingo de actionibus Protestantium questum esse, imprimis etiam eā de causā, quia superintendens stationis Lupembe, Christianus Schumann, epistolam ad sultanum miserat, quā denegavit sultano ius in proprio territorio scholas secundum suam voluntatem condendi esse, cum tale ius tantummodo superintendens stationis Lupembe haberet. Insuper Christianus Schumann minatus est accusationem apud régime fore.

32 Iohannes [Johann] Kallweit (1885-1957) anno 1906° Berolinensem Consociationem Missionariam intravit et ibi in eius seminario missionario eruditionem absolvit, anno 1912° in synodam Hehe missus est, ubi primo in statione Lupembe cooperatus est, deinde ab anno 1913° munere stationarii stationis Loamate functus est. Anno 1917° inter primum bellum mundanum in castris captivorum retentus est et post reditum in Germaniam Berolinensem Consociationem Missionariam reliquit. - Cfr Thorsten ALTENA: «Ein Häuflein Christen mitten in der Heidenwelt des dunklen Erdteils». Münster 2003, pp. 151 sq.

testanticam condidisse. Itaque P. Theodosius locum a se praevisum reliquit et tunc denique missionariam stationem Benedictinam in loco Sangi fundavit.³⁴ Decursū temporis in regione Masagati plures scholae catholicae atque stationes exterae, quae dicuntur, conditae sunt. Sed hac condicione - sicuti non aliter exspectandum erat - illo in territorio vehementes atque satis iniucundae rixae exortae sunt, quae diu durabant.

Ea, quae in regione Masagati facta sunt, scilicet etiam recepta sunt in disputationes, quae in Germaniā habebantur.³⁵ Problemate autem in regione

34 Missio Berolinensis decursū dissensionum sequentium Benedictinis opprobrio dedit foundationem stationis Sangi fuisse provocationem, quia statio Loamate in eādem regione iam antea exstitisset. - *Cfr* ex. gr. Die Störung unserer Arbeit durch die Benediktinermision. In: Jahresbericht der Berliner Missionsgesellschaft 90, 1913 (Juni 1914), p. 115.

35 Sic Cyrillus Wehrmeister in epistulā die 17 m. Maii a. 1913 ad Aloisium zu Löwenstein directā (ASO, Z.1.07) causas supra iam commemoratas explicuit, quae ad progressum in regione Masagati spectabant, sed hōc locō etiam adiunxit secundum ipsius sententiam melius fuisse has foundationes non instituere, dummodo spes quaedam consultationum erat. Simili modo Cyrilli Wehrmeister epistula die 13 m. Maii a. 1913 ad Franciscum Carolum Hespers data (ASO, Z.1.07). De causis scholarum in regione Masagati conditarum Cyrillus Wehrmeister similiter scripsit in epistulā die 29 m. Maii a. 1913 ad Carolum Axenfeld missā (ASO, Z.1.07). Nam Carolus Axenfeld die 24 m. Maii a. 1913 (ASO, Z.1.07) ei longioribus explicationibus illustrare conatus est Benedictinis nullum ius esse, quo regionem Masagati non esse occupatam existimarent, solum quia Protestantes labores suos praedicationibus apud adultos incohare solerent et denique paulatim scholae liberorum adiungerentur. Regionem autem Masagati iam per decem annos hunc in modum ab Berolinensibus occupari. Hic iterum habemus problema iam commemoratum, quo agitur de «locis praedicandi» sic dictis, qui ut tales saepe non cognosci potuerunt. P. Theodosius Schall in relatione suā de statione Sangi («Sangibericht», März 1916 (ASO, Z.1.07)) scripsit haec: «*Nulla modo negetur illas quōque regiones a missionariis protestanticis in itineribus occasione datā factis visitatas esse et etiam indigenas, qui in locis subsistendi apparuerunt, fortasse uno alteroque opere missionario affectos esse [...]. Tale prorsus generale atque remotissimum opus missionarium tamen vix probatum titulum iuridice non improbabilem ad labores exclusivas totā in regione praebet.*» (Textus originaliter Theodiscus). - Scitū dignum etiam est Carolum Axenfeld in illā epistulā diei 24 m. Maii a. 1913 opinioni repugnasse scholas in regione Masagati conditas fuisse responsum ad scholam protestanticam in insula Kikodja institutam. Nam - hoc eius argumentum - insula Kikodja secundum contractum anni 1910ⁱ ad Berolinenses pervēnit. Atque solutionem contractūs subito a Benedictinis factam «*non significare Protestantes quōque hunc contractum esse abolitum putare.*» Etiam hōc locō punctum quoddam totius difficultatis manifestatur, cum Missio Berolinensis ex suā parte contractum quendam esse validum existimaverit, qui numquam ratus habebatur.

Masagati exorto tantummodo opprobria erga Benedictinos aucta sunt, sed auccusationes principales manserunt, nempe violatio contractūs anni 1909ⁱ scholis apud principes Makua atque Undole conditis atque violatio contractūs anni 1910ⁱ.

Mense Aprili a. 1913ⁱ Aloisius zu Löwenstein convēnerat et cum secretario statūs Vilelmo Henrico Solf et cum Carolo Axenfeld, ut eorum argumenta perciperet.³⁶ Vilelmus Henricus Solf, qui quidem partes mediatoris hac in rixā agere paratus erat, tamen sententiam principalem habuit, quā régime nullas seiunctiones regionales inter confessiones institueret.³⁷ Hunc in modum idem fundamentum iuridicum actorum Congoicorum atque legis regionis tutelariorum secutus est. In colloquio, quod Aloisius zu Löwenstein cum Carolo Axenfeld habuit, superintendens materias suas ei exhibuit unā cum commentationibus longis³⁸ opprobria erga Benedictinos iam notas iterans.³⁹

36 De his conventibus rettulit epistolā prolixā die 26 m. Apr. a. 1913 ad Norbertum Weber directā (ASO, Z.1.07).

37 Talia vel similia Berolinensis Consociatio Missionaria expectavisse videtur. *Cfr* huiusmodi enuntiata ex. gr. Karl AXENFELD: Der Vertragsbruch der Benediktiner in Deutsch-Ostafrika. In: Evangelische und katholische Mission in den deutschen Kolonien. 1913, p. 9; Karl AXENFELD: Ist friedliches Nebeneinanderarbeiten mit der römischen Mission möglich? In: Allgemeine Missionszeitschrift 40, 1913, p. 34; Jahresbericht der Berliner Missionsgesellschaft 89, 1912 (März 1913), p. 104; Die Störung unserer Arbeit durch die Benediktinermission. In: Jahresbericht der Berliner Missionsgesellschaft 90, 1913 (Juni 1914), p. 116.

38 Ut Aloisius zu Löwenstein adnotavit: «*modo suo proprio*».

39 Conspicuae sunt nonnullae res non ita exactae, quas Carolus Axenfeld in relatione suā protulerat, nempe terminos anni 1910ⁱ secundum conventionem anni 1912ⁱ validos fore; Carolum Axenfeld anno 1912° cum Thoma Spreiter de loco et tempore alicuius conventūs iam convenisse; Thomam Spreiter consultationes ultiores repudiavisse. Tamen ad totam condicionem existimandam non est nullius momenti, num illae res omnino eodem modo se habuerint, ut Carolus Axenfeld eas exhibuit. - Cyrillus Wehrmeister in epistolā suā die 30 m. Apr. a. 1913 ad Aloisium zu Löwenstein directā (ASO, Z.1.07) praeter alia etiam nonnulla ex illis punctis enumeravit. - Scitū dignum est Aloisium zu Löwenstein Carolum Axenfeld rogavisse, ut ipsi copiam illius epistolae ab Thoma Spreiter scriptae mitteret, quā episcopus contractum anni 1910ⁱ esse validum affirmavisset (Aloisii zu Löwenstein epistula die 2 m. Maii a. 1913 ad Carolum Axenfeld data (ASO, Z.1.07). Nam postquam illam epistolam Thomae Spreiter legit, ad conclusionem pervēnit terminum, qui est «status quo ante», sensū contrario, quem Carolus Axenfeld putavit, intellegendum esse, nempe secundum usum communem, id est agi de statu, qui usque tunc fuerat, non de statu post propositum contractūs anni 1910ⁱ. Conclusio Aloisii zu Löwenstein ergo erat in eo, quod accusatio propter laesionem contractūs hac epistolā fulciri non potest (*cfr* Aloisii zu Löwenstein epistula die 15 m. Maii ad Carolum Axenfeld data (ASO, Z.1.07). Simili

Novum autem est Carolum Axenfeld in illo colloquio existimationem protulit Thomam Spreiter non ipsum esse noxium, sed nonnullos ex eius Patribus.⁴⁰ Tamen hic locus est unicus (et insuper privatim prolatus), quo episcopum ab agendi modo scienter atque consulto facto excepit.

Inter conventum cum Aloisio zu Löwenstein habitum Carolus Axenfeld iam orationem publicam die 6° m. Maii a. 1913° fore annuntiaverat, quā totam causam exhibiturus esset. Iam in antecessum autem dubitationes exortae sunt, quam utilis esse posset talis oratio ad conventionem inter Berolinensem Consociationem Missionariam atque Benedictinos inveniendam.⁴¹ Sed quamquam secretarius statūs Solf quōque iam antea ad utramque partem se vertens compluries contra divulgationem publicam rixae sententiam protulit, Carolus Axenfeld tamen ab proposito suo non abstinuit.

Itaque die 6° m. Maii a. 1913° «Societas Euangelica»⁴² Berolini conventum instituit, quo duae orationes contra missionem catholicam directae habebantur.⁴³ Hōc erat forum, quo Carolus Axenfeld orationem suam protulit, cui

modo Aloisius zu Löwenstein de hac re etiam ad Cyrillum Wehrmeister scripsit (epistula diei 15 m. Maii a. 1913 (ASO, Z.1.07).

40 Imprimis P.rem Severinum Hofbauer esse responsabilem dixit et praeterea putavit illam epistolam Congregationis de Propaganda Fide, quā eadem contractūs terminorum non probavit, instigatam esse a Patribus stationis Tosamaganga. Cyrillus Wehrmeister huiusmodi opinionem esse satis simplicem existimavit (*cfr* Cyrilli Wehrmeister epistula die 30 m. Apr. a. 1913 ad Aloisium zu Löwenstein directa (ASO, Z.1.07)). Huic opinioni assentiri quidem possumus.

41 Iam in ipso colloquio Aloisius zu Löwenstein Carolum Axenfeld rogaverat, ut idem ante orationem suam cum Norberto Weber loqueretur, ne res quasdam asseveraret, quae postea non esse rectae evenirent (*cfr* Aloisii zu Löwenstein epistula die 26 m. Apr. a. 1913 ad Norbertum Weber data (ASO, Z.1.07). Praeterea Löwenstein ad Vilelmum Henricum Solf scripserat eum rogans, ut Axenfeldium illuc duceret, ne eiusdem acri publicā oratione atque unilateralī explicatione reditus ad relationes pacificas in irritum caderet. De hac rogatione Vilelmo Henrico Solf translātā Aloisius zu Löwenstein etiam Carolum Axenfeld certiore fecit subiungens imaginem in foro publico esse falsam, quam diu alteri parti non fuisset possibilitas, qua argumenta sua exponeret (*cfr* Aloisii zu Löwenstein epistula die 2 m. Maii a. 1913 ad Carolum Axenfeld data (ASO, Z.1.07)). Etiam Cyrillus Wehrmeister epistolā die 30 m. Apr. a. 1913 ad Aloisium zu Löwenstein missā (ASO, Z.1.07) scripsit se non intellegere, qualem scopum Axenfeld oratione suā assequi vellet, cum eius modo progrediendi reconciliatio difficilior redderetur.

42 «Evangelischer Bund».

43 Alteram orationem habuit Augustus Vilelmus Schreiber, director missionarius «Missionis Germaniae Septentrionalis» («*Norddeutsche Mission*»), cui titulus erat «*De progressu missionis catholicae in Africā Occidentali*» («*Das Vordringen der katholischen Mission*

titulus erat «*De contractūs violatione Benedictionorum in Germanica Africa Orientali facta*».⁴⁴ Hic denuo fuse prolixèque atque formā satis acri omnia opprobria contra Benedictinos protulit et etiam de «aggressionē praedeliberatā» locutus est, sed iterum iterumque indolem pacificam atque pacis amorem Missionis Berolinensis exposuit. Conventus denique culmen habuit in communi declaratione omnium praesentium, quae contra Benedictinos directa erat atque insimul evocavit ad missionem euangelicam in coloniis Germanicis amplius sustentandam.⁴⁵ Scopus huius totius actionis unā ex parte erat in

in Westafrika)). Utraque oratio editione satis amplā mense Iunio a. 1913ⁱ unā divulgabatur sub titulo communi, quae est «*Euangelica et catholica missio in coloniis Germanicis*» («*Evangelische und katholische Mission in den deutschen Kolonien*»), pertinens ad seriem, quae est «*Libelli volitantes Societatis Euangelicae ad commoda Germanico-Protestantica servanda*» («*Flugschriften des Evangelischen Bundes zur Wahrung der deutsch-protestantischen Interessen*»).

- 44 «*Der Vertragsbruch der Benediktiner in Deutsch-Ostafrika*».

Conventus «Societatis Euangelicae» et oratio Caroli Axenfeld indicabantur quoque in Relatione annua Berolinensium (Jahresbericht der Berliner Missionsgesellschaft 90, 1913 (Juni 1914), p. 3).

- 45 In periodico, quod est Der Reichsbote, 2. Beilage zu Nr. 106, 8.5.1913, sub titulo «*De fuga missionis euangelicae in publicum*» («*Die Flucht der evangelischen Mission in die Öffentlichkeit*») de hōc conventū relatum est et textus quōque orationis Caroli Axenfeld totus divulgatus est, oratio Augusti Vilelmi Schreiber comprehensa est. Ibi in introductione leguntur haec: «*His diebus, quibus missionarii doni nationalis pecunia iubilaei imperatoris causā colligitur, dupliciter dolendum est missionem euangelicam in coloniis nostris consilium capere debuisse, quo fugam in publicum susciperet, ut auxilium peteret contra violationem contractūs, contra perfidiam et contra perturbationem pacis confessionalis in coloniis nostris.*» (Textus originaliter Theodiscus). Locutio autem in superscriptione atque in ipso textu, quae est «fuga in publicum», videtur revera aliquatenus mira, cum in memoriam revocentur illae multae symbolae cum accusationibus contra missionem catholicam in actis diurnis exhibitae, quas Missio Berolinensis iam inde ex mense Decembri a. 1912ⁱ divulgandas curaverat. - Declaratio autem in fine conventūs erat haec: «*Conventus indignationem suam verbis exprimit de progrediendi modo Benedictionorum in Germanica Africa Orientali. Fiduciā plenus exspectat régime coloniali violationem contractuum ab ipso instigatorum atque ei officialiter praebitorum non pati atque ampliores perturbationes indigenarum ob rixam confessionalem non concessurum esse. Insimul ex populo euangelico in patria versante urgeter eposcit, ut euangelicam missionem in Germanicis regionibus tutelaribus omnino alio modo ac antea sustentet, ut periculum imminens, quo protestantismus in coloniis Germanicis celeri incremento missionis catholicae obrueretur, quasi ultimā horā prohibeatur.*» (Textus originaliter Theodiscus). - Textus huius declarationis etiam in periodico, quod est Deutsche Kolonialzeitung 30, Nr. 19, 10.5.1913, p. 317, unā cum brevi indicio de conventū «Societatis Euangelicae» sub titulo, qui est «*Discordiae inter missiones in*

impetu propagatorio contra missionem catholicam, quae tamquam nimia aemulatio percipiebatur, alterā ex parte in eo, ut Protestantes Germani ad contributionem vere magnam vereque largam, quae spectabat ad «collectionem nationalem» sive «collectionem Imperatoris»,⁴⁶ instigarentur, ut extensionem missionis catholicae sustentarent vel etiam superarent.⁴⁷ Scilicet catholici hunc conventum atque imprimis orationem Caroli Axenfeld non tam gaudenter perceperunt.⁴⁸ Speciatim etiam Aloisius zu Löwenstein existimavit hunc modum progrediendi atque descriptionem unilateralem non esse utile ad dissensiones componendas.⁴⁹ Ipse Carolus Axenfeld tamen has adnotationes criticas intellegere non valuit, cum putaret se et optimo iure sic egisse et orationem suam «*in utilitatem tractationis indulgentis*» huius rei fuisse.⁵⁰

Germanica Africa Orientali» («*Mißhelligkeiten zwischen den Missionen in Deutsch-Ostafrika*»), divulgatus est.

- 46 «Collectio nationalis» sive «collectio Imperatoris» erat magna universaque collectio pecuniaria, quae propter Imperatoris Vilelmi II iubilaeum regiminis viginti quinque annorum exhibita est. Eius summa missionibus et hunc in modum «operis politico-culturalibus» Imperii in coloniis praestandis suppeditaretur.
- 47 In fine conventūs expressis verbis adhortatio prolata est, ut Protestantes «collectionem nationalem» participarent. - *Cfr* Die Flucht der evangelischen Mission in die Öffentlichkeit. *In*: der Reichsbote, 2. Beilage Nr. 106, 8.5.1913; *Mißhelligkeiten zwischen den Missionen in Deutsch-Ostafrika. In*: Kolonialzeitung 30, Nr. 9, 10.5.1913, p. 317. - Hanc adhortationem videlicet fuisse vere efficacem apparet ex Berolinensi relatione annua (Jahresbericht der Berliner Missionsgesellschaft 90, 1913 (Juni 1914), p. 2).
- 48 Etiam in actis diurnis, quae catholicis propinqua erant, de hōc conventū «Societatis Evangelicae» agebatur atque eius scopus critice tractabatur. *Cfr* ex. gr. Kölnische Volkszeitung Nr. 405, 10.5.1913, cuius ultima sententia est haec: «*Non iam bene scitur, utrum de progrediendi modo «Societatis Evangelicae» indignandum sit an simpliciter caput agitandum sit.*» (Textus originaliter Theodiscus); Augsburg Postzeitung Nr. 235, 25.5.1913, p. 4.
- 49 *Cfr* Aloisii zu Löwenstein epistula die 15 m. Maii a. 1913 ad Carolum Axenfeld missa (ASO, Z.1.07), ubi etiam de «*sensū amaro*» partis catholicae loquitur, quia Carolus Axenfeld ipsum forum «Societatis Evangelicae», quam Löwenstein «*inimicum infestissimum*» appellavit, adhibuit, ut aspectum suum exhiberet. Etiam Cyrillus Wehrmeister in epistolā suā die 13 m. Maii a. 1913 ad Carolum Axenfeld directā (ASO, Z.1.07) illam orationem «*calamitosam ad pacem invicem instituendam*» nominavit.
- 50 Caroli Axenfeld epistula die 7 m. Maii a. 1913 ad Aloisium zu Löwenstein data (ASO, Z.1.07). Praeter alia Carolus Axenfeld in eādē epistolā scripsit se studuisse, ut «*superatione propriā ita loqueretur, ut via ad pacem pararetur*». (Textus originaliter Theodiscus). Cyrillo Wehrmeister idē die 14 m. Maii a. 1913 (ASO, Z.1.07) de hōc themate respondit non disputationes in Germaniā factas, sed «*facta clamantia in campo*

Tot invectivis Protestantium publice exhibitis a Benedictinis tandem defensio quaedam exspectabatur.⁵¹ Quid autem Benedictini fecerunt? Revera nihil, saltem non in foro publico. Quae vero erat causa huius taciturnitatis cautionisque? Haec condicio non tam simpliciter explicatur, si omnino explicari potest. Brevissime dictum: Abbas Norbertus Weber noluerat rem in foro publico tractari.⁵² Abbati erat quidem - ut videtur - conspectus clarus, quod attinebat ad sequelas huiusmodi taciturnitatis. Nam dixit haec: «*Tali modo (i.e. extentione conflictationis atque eius divulgatione in foro publico) res nostra graviter laesa est et eo magis eo, quod omnia facere volo, ut rixam publicam cohibeam. Sic in foro publico ut unci turbatores pacis percipimur et hōc quidem modo valde exaggerato, quem Protestantes exhibuerunt.*»⁵³ Sub aspectū huius rectae cognoscentiae⁵⁴ eo minus intellegibile est, cur Norbertus Weber imaginem missionariorum suorum atque Benedictinorum in foro publico meliorare noluerit, etiamsi secretarius statūs Solf talem disputa-

missionario» esse paci periculosa.

- 51 Sic expressis verbis Amandus Acker in epistulā die 25 m. Maii a. 1913 ad Cyrillum Wehrmeister directā (ASO, Z.1.07). Idem etiam proposuit, ut nonnulla excerpta significantia ex Thomae Spreiter relatione diei 18 m. Mart. a. 1913 divulgarentur atque insimul distincte scopi nominarentur, quos Protestantes assequerentur. Amandus Acker videtur medio mense Maio proposuisse, ut libellus materias Benedictinorum continens ederetur. Cfr Cyrilli Wehrmeister epistula die 15 m. Maii a. 1913 ad Amandum Acker missa (ASO, Z.1.07). - Cyrillus Wehrmeister, ut patet, tale scriptum defensionis componere iam coeperat. Etiam Norbertus Weber eum de tali re rogaverat, sed non ad divulgandum, sed solum ut distincta interna partis Benedictinae relatio officio coloniali destinata. Cfr Norberti Weber epistula die 29 m. Maii a. 1913 ad Iosephum Schmidlin directa (ASO, Z.1.07).
- 52 Cfr epistula Cyrilli Wehrmeister die 13 m. Maii ad Iosephum Schmidlin directa (ASO, Z.1.07); Cyrilli Wehrmeister epistula die 23 m. Maii a. 1913 ad Iosephum Schmidlin missa (ASO, Z.1.07); Norberti Weber epistula die 25 m. Maii a. 1913 ad Iosephum Schmidlin data (ASO, Z.1.07); epistula Cyrilli Wehrmeister die 9 m. Iun. a. 1913 ad Iosephum Schmidlin directa (ASO, Z.1.07), quibus epistulis hōc expressis verbis dicitur.
- 53 Norberti Weber epistula die 29 m. Maii a. 1913 ad Iosephum Schmidlin directa (ASO, Z.1.07). - Textus originaliter Theodiscus.
- 54 Hōc in conexū Norberti Weber sententia est scitū digna, quam idem Aloisio zu Löwenstein scripsit (Norberti Weber epistula die 22 m. Maii a. 1913 ad Aloisium zu Löwenstein directa (ASO, Z.1.07)). Nam unā ex parte ei videntur affirmationes amoris pacis, quas Carolus Axenfeld iterum iterumque protulit, esse «*vana dicta pathetica*», alterā ex parte ei videtur tamquam Carolus Axenfeld vellet «*tantummodo rixam rixae causā*».

tionem publicam non ita libenter vidit.⁵⁵ Num huiusmodi modus agendi revera fuerit prudens, nunc in medio relinquimus.

Tamen P. Cyrillus Wehrmeister iam mense Maio a. 1913ⁱ ad Professore Iosephum Schmidlin, missiologum catholicum atque editorem «Periodici scientiis missiologicis destinati»,⁵⁶ se converterat et ei proposuerat, ut idem ad condicionem distinctius illustrandam ex parte catholicā lucubrationem in periodico suo divulgandam conscriberet, quā quaestio tractaretur, quomodo pacifica coexistentia confessionum in regione missionariā fieri posset et quid generaliter de contractibus terminorum sentiendum esset.⁵⁷ Iosephus Schmidlin non solum hanc cogitationem Cyrilli Wehrmeister suscepit, sed etiam nonnullas quaestiones impulsūque eiusdem accepit.⁵⁸ Tamen possibile est Iosepho Schmidlin omnino in animo fuisse propter dissensiones actuales in hanc quaestionem universaliter atque generaliter incumbere.⁵⁹ Initium symbolae suae, cui titulus erat «*Quomodo pacifica coexistentia missionis catholicae atque protestanticae in coloniis fieri potest?*»,⁶⁰ ergo sumpsit a tractatū Caroli Axenfeld,⁶¹ in cuius brevi introductione redactionis ad hanc

55 Effectus autem, quo nulla relatio defensioque publica Benedictinorum exstabat, etiam percipitur in eo, quod auctores posterioris litteraturae, quae de hoc themate agit, maximā ex parte tantummodo explicationes protestanticas sequuntur et itaque imago rei non satis exacta praebetur.

56 «*Zeitschrift für Missionswissenschaft*».

57 Cfr. Cyrilli Wehrmeister epistula die 13 m. Maii a. 1913 ad Iosephum Schmidlin directa (ASO, Z.1.07).

58 Cfr. epistula Cyrilli Wehrmeister die 23 m. Maii a. 1913 ad Iosephum Schmidlin directa (ASO, Z.1.07); epistula Cyrilli Wehrmeister die 9 m. Iun. a. 1913 ad Iosephum Schmidlin missa (ASO, Z.1.07).

59 Postquam in hoc thema inquirere coepit, etiam a divulgatione prohiberi non iam potuit, quamquam Norbertus Weber ipse quōque ei scripserat se divulgationem dissensionum nolle (cfr. epistula Norberti Weber die 29 m. Maii a. 1913 ad Iosephum Schmidlin directa (ASO, Z.1.07)). Desiderium secretarii statūs Solf, quo nihil divulgaretur, Iosephus Schmidlin neglexit dicens symbolam iam esse sub prelo (cfr. epistula Aloisii zu Löwenstein die 12 m. Iul. a. 1913 ad Norbertum Weber data (ASO, Z.1.07)). Ceterum etiam Cyrillo Wehrmeister thema divulgatum videtur non displicuisse.

60 Josef SCHMIDLIN: Wie ist ein friedliches Nebeneinanderwirken der katholischen und protestantischen Mission in den Kolonien möglich? In: *Zeitschrift für Missionswissenschaft* 3, 1913, pp. 186 sqq.

61 Karl AXENFELD: Ist friedliches Nebeneinanderarbeiten mit der römischen Mission möglich? In: *Allgemeine Missionszeitschrift* 40, 1913, pp. 25 sqq. - Hoc textū scilicet tractatur rixa cum Benedictinis et eodem quoad argumenta nihil novi praebetur.

quaestionem responsum stricte negativum dabatur, quia - haec erat explicatio - catholici hōc nolunt. Iosephus Schmidlin se vertebat contra talem opinionem nimis generalem, quam tantummodo sub fundamento difficultatum, quas Berolinensis Consociatio Missionaria cum Benedictinis habuit, non esse licitam putavit.⁶² Cum Iosepho Schmidlin persuasum esset pacificam coexistentiam confessionum in regione missionariā fieri posse, nonnullas normas modi agendi indicare⁶³ et praeterea nonnulla communia puncta positiva consensionesque explicare conatus est.⁶⁴ Nam scopus communis - sic Iosephus Schmidlin - est in eo, ut pagani ad Christianitatem ducantur atque extentio Islamismi impediatur.⁶⁵ Tamen etiam in quaestionem contractuum incubuit.

Sed revertamur nunc ad initium rixarum, nempe ad scholas apud principes Makua atque Undole conditas et ad opprobrium, quo contractus anni 1910ⁱ erat laesum. Medio mense Maio a. 1913ⁱ tandem officialis relatio episcopi etiam ad Abbatiam Ottiliensem perlata est.⁶⁶ Illo in tractatu Thomas Spreiter vere copiose de omnibus opprobriis egit atque explicationes ad singulas quaestiones exhibuit tamen opprobria quōque erga Protestantes non parce distribuens.⁶⁷ Tamen etiam hae explicationes nihil attribuerunt, ut conflictatio ad modum quadamtenus normalem reduceretur - quod non est mirandum.

62 Postquam tot impetūs in actis diurnis atque periodicis protestanticis contra Benedictinos dilvugati sunt, Iosephus Schmidlin existimavit (ZM 3, 1913, p. 187) se contributionem theoreticam atque principalem ad dissensiones diiudicandas exhibere debere. Nihilominus in symbolā suā etiam breviter rixas inter Berolinensem Consociationem Missionariam atque Benedictinos respexit (ZM 3, 1913, pp. 188 sq.).

63 ZM 3, 1913, p. 199 adn. 1 itaque attulit euangelizandi principia alicuius missionarii Benedictini, cuius nomen tamen hic non indicavit. Agitur autem de principiis supra iam allatis P. ris Severini Hofbauer, quae P. Cyrillus Wehrmeister Iosepho Schmidlin transtulerat (*cfr* epistula Cyrilli Wehrmeister die 9 m. Iun. a. 1913 ad Iosephum Schmidlin directa (ASO, /1.07)).

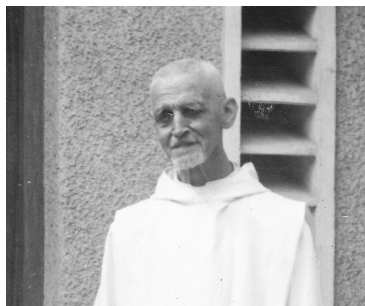
64 ZM 3, 1913, pp. 191 sqq.

65 ZM 3, 1913, p. 199, quo loco verba Thomae Spreiter attulit.

66 *Cfr* epistula Cyrilli Wehrmeister die 19 m. Maii a. 1913 ad Aloisium zu Löwenstein data (ASO, Z.1.07). - Ille textus deinde copiabatur atque ad Aloisium zu Löwenstein, Franciscum Carolum Hespers, Amandum Acker atque Iosephum Schmidlin missus est. Ad imperiale officium coloniale scilicet hōc scriptum directe missum erat.

67 Cyrillus Wehrmeister in epistulā die 13 m. Maii ad Aloisium zu Löwenstein missā (ASO, Z.1.07) opinionem protulit Thomae Spreiter nucleum, id est scholas vērē a. 1912ⁱ conditas, non commemoravisse. Non omnino falso idem hoc dixerat, quamquam nonnullis locis suspicari possumus de hac re agi.

In Abbatia Ottiliensi interea sub fundamento variarum materiarum atque commercii epistularibus, quae allata erant, in problema centrale incumbetur et ibidem ad exitum deliberationum perventum est, nempe scholas apud principes Makua atque Undole revera contractum anni 1909ⁱ laesisse. Cum tabula geographica, qua termini contractus continentur, aspiciatur, res obiective revera ita se habuerunt. Effectum investigationum Ottilianorum P. Cyrillus Wehrmeister et Aloisio zu Löwenstein et Francisco Carolo Hespers communicavit.⁶⁸ Tamen Cyrillus Wehrmeister praeterea explicuit, cur hoc ita factum esset. Affert enim - tamquam excusationem - hanc scholam a Patre quodam conditam esse, qui contractum non noverat. Agitur autem de P.re Athanasio Reichart.⁶⁹ Revera P. Athanasius Reichart anno 1912° ut Superior ad stationem Ifakara pervenit,⁷⁰ unde hae foundationes scholarum susceptae sunt. Nihilominus quaestio ponenda est, cur P. Athanasius de hoc contractu nihil sciverit. Talis enim scientia in Patribus atque Fratribus illius regionis revera communis esse debuisset.

*P. Athanasius Pfaffel
posterioribus annis receptus.
[ASO, Archivum imaginum.]*

De contractus proposito anni 1910ⁱ eiusque singula puncta videlicet etiam omnes sciverunt. Condicio igitur aliquatenus mira manet. Causam ipsam foundationum scholarum fuisse desiderium principum indigenarum compluries prolatum tamen validum manet.

Imprimis autem magni momenti erat ipsum Abbatem Norbertum Weber in fine mensis Maii epistolam ad Carolum Axenfeld misisse, qua scholis apud

68 Cfr. Cyrilli Wehrmeister epistula die 19 m. Apr. a. 1913 ad Aloisium zu Löwenstein directa (ASO, Z.1.07); epistula Cyrilli Wehrmeister die 30 m. Apr. a. 1913 ad Aloisium zu Löwenstein missa (ASO, Z.1.07); Cyrilli Wehrmeister epistula die 13 m. Maii ad Franciscum Carolum Hespers data (ASO, Z.1.07); epistula Cyrilli Wehrmeister die 17 m. Maii ad Aloisium zu Löwenstein directa (ASO, Z.1.07). - Sed ipse Cyrillus Wehrmeister in epistulis suis tantummodo de schola apud principem Makua instituta loquitur.

69 Cyrillus Wehrmeister nomen tantummodo in epistula die 30 m. Apr. a. 1913 ad Aloisium zu Löwenstein missa indicat (ASO, Z.1.07). - Etiam Thomas Spreiter in epistula sua die 10 m. Aug. ad Aloisium zu Löwenstein missa (ASO, Z.1.07) causam fuisse in mutatione cooperatorum indicavit, sed nomen non exhibuit.

70 Cfr. Directorium Congregationis Ottiliensis 1912, p. 38.

principes Makua atque Undole conditis contractum anni 1909ⁱ revera laesum esse agnovit.⁷¹ Profecto Abbas Norbertus Weber telegraphemate in urbem Daressalamensem misso rogavit, ut illae duae scholae abolerentur.⁷² Nihilominus Norbertus Weber accusationes Caroli Axenfeld non prorsus agnovit, cum ipse quōque contractum anni 1910ⁱ non esse validum existimaret. Si haec «dissensio», uti eam appellavit, quae inter Berolinensem Consociationem Missionariam atque Benedictinos exstabat, amoveri non posset, secundum eius sententiam iudicium arbitrale instituendum esset. Reactio Caroli Axenfeld ad hanc «confessionem culpaе» spectans - quae tamen post duos fere menses Abbati allata est - praecipue constitit in opprobriis notis iteratis atque in interpretationibus protestanticis sustentatis. Sed Carolus Axenfeld denique annuntiatione scholarum apud principes Makua atque Undole abolendarum non erat contentus, immo ut plures scholae Benedictinae amoverentur postulavit.⁷³

Episcopus Thomas Spreiter de hac «confessione culpaе» erga Carolum Axenfeld prolatā denique certior factus est, cum ad Ottiliense Capitulum generale participandum in Germaniam veniret.⁷⁴ Scilicet idem hac condicione iucundatus omnino non erat, cum hac concessione «*adversario insuper arma*

71 Cfr Norberti Weber epistula die 29 m. Maii a. 1913 ad Carolum Axenfeld directa (ASO, Z.1.07). - Soltan SCHÄPPI: Die katholischen Missionsschulen des Tanganyika-Gebietes. Oberginningen 1935, p. 88; Soltan SCHÄPPI: Die katholische Missionsschule im ehemaligen Deutsch-Ostafrika. Paderborn 1937, p. 198 putat Norbertum Weber hic in errorem inductum esse, secundum sententiam suam verisimiliter tabulā quādam geographicā, cui quidem singulae scholae inscriptae erant, sed in quā terminus temporalis foundationum non legebatur. Nihilominus factum manet illas scholas apud principes Makua atque Undole post limites anni 1909ⁱ esse sitas atque easdem re accuratius perceptā denique vērē anni 1912ⁱ institutas esse.

72 Epsitulā suā die 19 m. Iul. a. 1913 ad Norbertum Weber directā (ASO, Z.1.07) Carolus Axenfeld scripsit Abbatem scholas abolendas «postulavisse». Sed Norbertus Weber hoc non postulaverat neque postulare potuisset, cum fundatio atque abolitio scholarum in regione missionariā ad solam potestatem Vicarii Apostolici pertinebat.

73 Cfr epistula Caroli Axenfeld die 19 m. Iul. a. 1913 ad Norbertum Weber missa. - Sed ad consultationes inter ipsos instituendas et etiam ad iudicium arbitrale accipiendum paratus erat.

74 Hoc Capitulum generale diebus 6 m. Aug. usque 27 m. Sept. a. 1913 in Abbatia Ottiliensi locum habuit. - De ipso Capitulo generali cfr supra cap. 4.5.1.2.

praebita» essent.⁷⁵ Rixa autem cum Protestantibus etiam in Capitulo generali Ottilianorum disputabatur. Effectus vero disputationum erat in eo, ut statueretur, ut contractus anni 1909ⁱ obiective laesus esse putandus esset, sed sine voluntate malevolā.⁷⁶ Inde ex illo tempore episcopus Thomas Spreiter in omnibus colloquiis, consultationibus, commerciis epistularibus deinde habitis hanc rationem tenuit, qua dixit contractum anni 1909ⁱ obiective quidem esse laesum, subiective tamen non, i.e. omnibus condicionibus respectis, quae in foundationibus scholarum valebant.⁷⁷ Hac concessione Thomas Spreiter Protestantibus minimo quidem gressū obviam iit, sed rixa inter Berolinensem Consociationem Missionariam atque Benedictinos tali conamine iam pridem non erat finita.

SIGRIDES ALBERT

(Hoc capitulum in proximo fasciculo continuabitur.)

[VOX LATINA 213, 2018, pp. 337-356]

75 Thomae Spreiter epistula die 10 m. Aug. a. 1913 ad Aloisium zu Löwenstein directa (ASO, Z.1.07). - Illā in epistulā Thomas Spreiter denuo fuse explicuit, quomodo ad has foundationes scholarum perventum esset.

76 *Cfr* Generalkapitel 1913, Protokoll, 2. Sitzung, 7.8.1913 (ASO, K.3.1).

77 *Cfr* ex. gr. Thomae Spreiter epistula die 10 m. Aug. a. 1913 ad Aloisium zu Löwenstein directa (ASO, Z.1.07); epistula Thomae Spreiter die 8 m. Dec. a. 1913 ad Vilelmum Henricum Solf missa (ASO, Z.1.07); Thomae Spreiter epistula die 17 m. Febr. a. 1914 ad Franciscum Carolum Hespers data (ASO, Z.1.07), quibus in litteris episcopus etiam dixit scholas apud principes Makua atque Undole non esse conditas contra contractum anni 1909ⁱ, sed antequam idem ibi innotuerat. His verbis denuo ostendere voluit transgressionem limitis revera factam non consulto evenisse.